

Tömörkény lánya

A házat most tatarozzák, az utcai frontot állványerdő borítja. A lakás ajtajára névjegykártyát ragasztottak: Dr. Kőszegi Dénesné Tömörkény Erzsébet.

Toporgok, bizonytalankodom. Nyolcvannégy éves néni... Csöngessek vajon? Vagy inkább kopogjak? Megijeszthetem! Nem hallja meg! Középutas megoldás: nagyon rövidet csengetek.

— *Máskor, ha jössz, erősebben, hosszabban csöngess, csak azért hallottam meg, mert vártalak! Erre parancsolj! Már csak ezt a szobát fűtöm, itt a tavasz.*

Hebegttem valamit, a meglepetéstől szó is, mozdulat is belém ragadt: öregasszonyra számítottam, s bár hófehér hajú, de magas, csinos, élénk-nevetős szemű, friss arcú és pergő beszédű, határozott mozdulatú, szálfatartású nő nyitott ajtót. Ottlétem egész ideje alatt motoszkált bennem az irigység-felhangos kérdés: mit csinálnak a „régiek”, hogy ilyen bámulatosan tudják őrizni fizikai és szellemi erőiket? Őszintén szólva, néhány perces beszélgetés után sokkal inkább érdekelt ez, vagyis Tömörkény Erzsébet mindennapjai, mint amiért elmentem hozzá — az édesapjáról való emlékek. Nehéz megmagyarázni, de hát Tömörkény Istvánról annyit mindent tudunk itt Szege-den... És Erzsike néniéről?

— *Nem, kérlek, Erzsébet! Csak így, egyszerűen, ahogy megkaptam, így használom a nevemet. És mire vagy kíváncsi? Nem is emlékszem, mikor járt itt utoljára újságíró... Vagy riportert? Hogy mondják ezt ma? Mert régen riporterek voltak, sokat futkosó emberek, örökké hírekért járták a várost, rendőrséget, bíróságot, színházat...*

Kitölti a kávé, hófehér csipketerítő virít a tálcán, ezüstösen villan a csészealátét; itt még szertartása van a kávézásnak. Óriás fotelokban ülünk, a nekem szokatlan belmagasságú, tágas nappaliban, muzeális értékek és a modern élet hétköznapi tárgyai között. Mintha észrevenné hirtelen támadt elfogódottságomat, kérdés nélkül mutatja: ott jobbra a falon a Steingassner nagyszülők portrét, szemben a legkedvesebb Tömörkény-kötetek felnyújtott címlapjai, amott a testvérbáty Kossuth-díjáról (a könnyűiparban végzett munkásságáért) szóló oklevél, a hatalmas komódon (anyai nagyszülők árvíz után megmaradt egyetlen bútor) Tápai Antal Tömörkény-szobra. Könyvek, könyvek, könyvek.

— *Átmehetsz a hálóba, az Iparművészeti Múzeumból lesz ez a gyönyörű intarziás cseresznye-*

ja-garnitúra. Ki gondolta, a műzeumi igazgató világozott föl egyszer, hogy ilyesfajta értékeim vannak.

Egyedül tartja rendben a nagy lakást, bevásárol, főz, vendégeket fogad. Otféle újságot és folyóiratot járát, este tévét néz. Napal mindig szól a rádió.

— *Védekezem a csönd ellen. Ne tudj soha, milyen végtelen, mély, süket tud lenni a csönd! Évtizede élek egyedül. Sokat kintlótam, míg sikerült berendezkednem a magányra. A férjem vegyészprofesszor volt, Kolozsvárról került ide az egyetemre. Amikor a felesége lettem, már megvolt a kertje Újszege-den. Erdélyben megszokta a zöldet, imádta a fákat, különösen a körtét. Előkelő társaság a körtefáké, uralkodókról kergettek sokukat. Sajnos, már 50 évesek, elhanyagolták. Én csak a virágokkal foglalkozom, dolgoztam kint a mostani tavaszban is. Éppen tegnap hoztam haza az utolsó nárciszokat, ennek is elmúlt a szezonja.*

A vázáról egy alacsony asztalkára siklik a tekintete. Újsághalom van rajta.

— *Régen is a kisasztalon gyűjtöttük a lapokat, hetente raktam csak el. Minden újságszél tele volt firkálva képletekkel! A férjemet a munkája egészen elfoglalta, olvasás, beszélgetés, zenehallgatás közben is az járt az eszében. Amit fontosnak talált, gyorsan lejegyezte. Sok tekintetben hasonlított apámhoz. Ebben például, hogy igazából csak a mestersége érdekelte. Hallgatag emberek voltak mind a ketten és hiájval mindenajta gyakorlati érzéknek, praktikus hajlandóság-nak. Sokszor gondoltam, ha nem Tömörkény István lánya lennék, talán Kőszegi Dénesné sem tudtam volna lenni. Itt van például — a csönd. Nálunk általában csönd volt, gondolkodtunk, dolgoztunk. Megszoktam, hiszen gyerekkoromban anyám folyton az ajka elé emelt ujjal járt-kelt, piszegett: apátok dolgozik! Nem is emlékszem, hogy mást is csinált volna otthon... Később kelt, tizre bement a múzeumba, déli egy órára hazajött, rossz evő volt, még föl sem állt az asztaltól, már húzta elő a zsebből a kutanyelvet. Ma is így hívják az újságírókat ezeket a kitalálói fűzeteket, amibe jegyzetelsz? Ő töltőtollat használt.*

— *Ebéd után kisvártatva elindult az „irodába”. Így hívta a halálszobáda belső, fehér abroszos termét, ahol aztán délután fél négyig írt. Ez a kocsmá a mostani Sellő-ház helyén állt, a külső, piros abroszos helyiségbe járt*

inni a tiszai nép, olyan foglalkozási emberek, amilyenek ma már csak Tömörkény-könyvekben léteznek. Ott kötötték ki az uszályok, deszkákban, talicskában hordták róluk a homokot. Bebetértek az ivóba, beszélgettek, az apám meg hallgatta. Sok szavukat azon melegében leírta. A novellái persze nem az „irodában” születtek igazából, amikor odament, a fejében már megvolt, mit akar írni. Estéknél, éjszákánként, otthon gondolta ki. Dél-éltől tíztől 1-ig, délután 4-től 7-ig volt nyitva a múzeum. Amikor apám este hazajött, elkezdett járkalni. Folyvást jött-ment, föl-alá sétálva gondolkodott, közben egy-egy szót, mondatot hangosan is elmormolt. Anyám mindeneste egy vászonszöveget terített az újtára, hiszen kikoptatta volna a rendes szönyegeteket. Így dolgozott.

Erzsébet asszony a kávékan-csóért nyúl, úgy töltöget újra, mint a teát szokás. Azt is iszik, reggel, jó erőset, és aztán három kávé meg a nap folyamán. Kell az erő, azt mondja. Naponta úszik, körülbelül 30 éve rendszeresen; súlyos betegségből lábadozott, amikor az orvosi tilalom ellenére rákapott a mindennapos úszásra. Bámulok: beteg is volt valaha?

— *Ötvenkét éves koromban rokkantnyugdíjasként hagytam ott az iskolát, akkor a Csongrádi sugárútiban tanítottam. Az alsóvárosi tanítóképzőben végeztem. Elemibe, meg a hat felsőbb osztályba az állami felsőbb lányiskolába jártam, a mai Tömörkény gimnázium épületébe. Szemben laktunk, és nekem sok problémát okozott, hogy télen sem kellett kabátot-kalapot fölvennem. Irigyletem a többieket, mutogat-hatták az új ruhájukat az utcán. Pedig azért nekem is volt. Nem annyira apám fizetéséből, inkább az újsághonoráriumokból éltünk. Akkoriban sok pesti lapnak is dolgozott, itthon meg, a Szege-di Naplóban, hetente háromszor ő írta a vezércikket, háromszor Móra. A szüleim összejártak Móra-ékkal. Panna és köztem nagy volt a korkülönbség, nem lehetünk barátok. Különben is, amikor már mehettem volna apámékkal társaságra — kitört a háború. Hűszéves voltam, amikor meghalt szegény. Az ötvenedik évfordulón kitétt magáért a város, innepségeket rendeztek, emlékszem, Kovács János, a színész, olyan szépen mondta a Mihály szövelezik című irását, hogy azóta sem hallottam különbül. Nagyrítókán a rádióban olvasnak föl Tömörkény-novellákat, amúgy csönd van körülöttem. Én holnap megyek a temetőbe, csak azt nem tudom, ha ilyen szél lesz, mikor hozom be a kertből a virágokat... SÜLYOK ERZSÉBET*

Filmek — nyárra

A nap barnító sugaraival, a Balaton, a Velencei-tó simogató, lágy vízával versenyre kelni majdnem lehetetlen. A mozik idén nyáron mégis megkísérik. Olyan színvonalas és szórakoztató alkotásokkal hívják a nézőket, amelyek az utóbbi években talán nem is volt példa. Bemutatnak vígjátékokat és westernet, zenés filmet, sci-fit. Olyan a kínálat, hogy talán a kánikula ellenére is érdemes lesz mozijegyet váltani.

Goldie Hawn-t a Kaktusz virágában, legutóbb pedig a Sugarlandi hajtóvadászatban gyermekként féltő anyaként láthattuk. A nyár egyik filmszínházában a véletlen hihetetlen kalandokba kergeti, és természetesen a rendőség sem hisz neki. Egy ideig, mert később aztán mind több el-tűnt hullát kell előkerítenie. Az Óvakodj a Törpétől című amerikai krimit már májusban vetítik a filmszínházak.

A Pogány Madonna — Bujtor István és Mészáros Gyula új filmje — a Tihanyi Múzeum féltve őrzött kincsének elrablásáról és a tettesek utáni hajszáról szól. Látványos, pedonei verekedések, üldözések, izgalmas vitorlásverseny és a szép Balaton csábitója a nézőket a mozikba.

A Fogadó az „Örök Világosság-hoz” Bán Róbert fekete humorba hajló, kosztümös, kalandos játék, amely a XVIII. század végei játszódik, valahol Magyarországon, egy fogadóban. A tét nem kevés: hányan maradnak életben reggelre, és kié lesz a temérek aranypenz?

A legjobb hagyományokat követi a XX. század kalózái című szovjet kalandfilm, így nem maradhatnak el a tengeri csaták mellett a kábítószerrablás izgalmai sem. Igazi, régen várt filmszínház, a Rakéta Regényújságból megismert Kóma, a film főszerepeiben Genevieve Bujold és Michael Douglas.

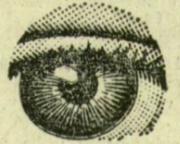
A nyár egyik kérdése: megismétli-e a Kabaré sikerét Bob Fosse? A Mindhalálig zene című filmjének hőse egy koreográfus-filmrendező, aki az erőltetett élettempó, a nagy rohanás közepette szívrohamot kap, s a kórházban, képzelt show keretében éli át saját halálát.

Kezdő punk-énekesnő a hőse az Üvegtörök című angol filmnek. Kemény, sok-sok gyakorlati igénylő munkával neve ismertté lesz. A siker és a népszerűség azonban eltávolítja eredeti elképzeléseitől. Dalai kezdenek azok-

hoz hasonlítani, amelyek ellen lázadt. Kudarca elkerülhetetlen. A film elsősorban a kemény rock híveinek nyújt maradandó élményt.

Szörényiék tizenöt évét könyv-alakba szerkesztette Koltay Gábor, aki most elkészítette az együttéről filmjét is. A Koncert kedvéért ismét együtt játszott az Illés együttes. A filmet archív dokumentumok teszik izgalmassá.

Telt házzal vetítették a Filmmúzeumban a Majmok bolygóját. A filmet a MOKEP országos forgalmazására megvehette. A rendkívül szellemes filmben

megismerkedhetünk a majmokkal, akik azt vallják, magasabbrendűek az emberről.

A sci-fi-kedvelőknek ajánlják az Üzenet az úrból című japán filmet, amely módszereiben a nagy sikerű Csillagok háborújára emlékeztet.

A Sivatagi show minden eddigi természetfilmet felülmúl új-donságaival és speciális humorával. Szemtanú lehetünk annak is, hogyan dülöngélnék alkoholi-mámorban az erjedő gyümölcsök-től az állatok, de láthatjuk féktelen örömeiket is, amikor a sivatagot megöntözi a kincset érő eső.

Bud Spencer neve már a siker biztosítéka. A serif az égből című filmben is természetesen felügyelőt alakít, természetesen van gyermeksegítője, akinek földöntú-li képességei vannak, hiszen ő is földöntúli. Természetesen.

Néhány cím a stúdióhálózat nyári programjából: B. Brecht Galileo Galilei című drámájából Joseph Losey készített filmet. A Wajda is irodalmi művet dolgozott föl: A Wilkói kisasszonyokat. Jiri Menzel a Mesés férfiak kurb-lival című filmjében azoknak állít emléket, akik a film születésénél babáskodtak. A nyár igazi szenzációja, hogy hosszas tárgyalások eredményeként ismét megtekinthető Fellini Országúton-ja.

Néhány cím a nyár filmújdon-ságaiból. Talán sikerült néhány műre felhívni a figyelmet.

SZITA ANNA

Vágj hozzám egy tízest!

Talán öt lépésre lehet tőled, amikor észreveszed, hogy feléd tart. Az a típus, aki annál ismerősebbnek tűnik, minél tovább nézed. Pedig megesküdnél rá, hogy soha nem lát-tad, még nem beszélte veled. Egyáltalán, semmi közöd nincs az ilyen alakokhoz. Jobban mondva nem is lehet alaknak titulálni. Az átmeneti kabatról szóló vice jut róla eszébe az embernek. Átmenet a kabát és a felmosóröngy között. Valahonnan fentről, talán éppen a te színter-ről indult el valamikor lefelé és most rohan a lejtő utolsó harmadán. Mérget vennél rá, hogy Mária kőtenyébe, pontosabban a szegélyébe fog megkapaszkodni egyszer és megáll annak a bizonyos szakadéknak a szélén, egyensúlyoz egy kicsit, előre-hátra billegve. Azután... még sem fog belesni. Bár ki tudja előre?

Hé, öreg! Ne haragudj, hogy megszólítalak, nyújtja feléd a kezét, amikor melléd ér és kimonodtan kedvesen mosolyog, mint-ha ezer éve ismernetek egymást. El is hiszed, mert nem vagy hozzászokva, hogy leszólítsanak az utcán. Sőt, saját magad gyözköd-dő néhány pillanattal, hogy hát persze, ismerjük egymást és kórtárszni kezdesz agytekervényeid között, vajon honnan is? Amikor

kezet fogsz vele, akkor érzed, hogy túl hideg a tenyere. Rádásul izzad egy kicsit. Később eszmélsz, hogy nem enged el és át-ragad rád is a reszketése. Fogá-sával megbénít, pedig lazán, ele-gánsan teszi mindezt.

Tudod, hogy mi soha nem ismertük egymást? — szegezi neked, azután vár néhány pillanatot, amíg megjelenik arcodon a leplezetlen csodálkozás. Akkor a soha nem láttam azt a szemüve-ges képedet felkiáltással végleg az aszfalhoz ragasz. Én is azt hiszem — szalad ki a szádon a szabadkozás, amit elereszt a füle mellett, hiszen fél perce már megváltozott a helyzet. Beszélget-tek, társalogtok itt az utcán. Bárki meggyőződhet róla; ismeritek egymást és most éppen a hűvét idegölő vendéglátásról folytattok eszmecsere-t.

Te, ha már ilyen roppant ked-ves ismeretlenek vagyunk, vágj hozzám egy tízest. Jó?... teszi hozzá elnyújtva, mert látja, hogy akkorát pislogsz, mintha Gellért hegyet fújta volna a szemedbe a szél. Megérzi, hogy valamit mon-dnál, gyorsan a szavadba vág. Ne dumálj, megmondom szemtől-pofába, hogy pálinkára kell. Is-mered a kottát? Nem? De azt a strófát csak tudod, hogy „úgy szeretek részeg lenni...” El-

áraszt a szavaival, nehogy körül-nézz és ráebredj, rajtatok kívül is van élet. Eszedbe ne jusson, hogy elmehegnél szó nélkül, mondván, hagyjon a fenébe. Esetleg dűr-vábban is válaszolhatnál. Le nem veszi rólad a szemét mert akkor önbizalmad életre kel. Tu-dod, ez az én dalom, három dec-d után szoktam énekelni, kicsit re-kedten, folytatja már bizonytala-nabbul és hogy összeszedje ma-gát, rád ordít, hadd hallja min-denki az utcán: vágj már hoz-zám egy tízest, öreg!

Mentséget keresel, eszedbe jut, hogy a telefonszámlát most kell befizetned, hiszen ma van az utolsó nap és ha elmulasztod, akkor rátesz a posta a következő hónapban negyven forint kése-delmi díjat. Mindezt még sem mondod el, mert hosszú és amúgy sem az a lényeg, hanem a fizés. Csak ötszázasom van, sza-lad ki a szádon, és mire kinyög-d, ráeszmélsz, mekkora marha-ság volt tőled ez a mondat, mert ola-iat öntöttél vele a tüzre.

Ötszázás? Remek. Mond, nem váltanánk fel itt a sörözőben. Pár lépés az egész kérlek tiszte-lettel. Bedörgöljük az adagun-kat, marad egy tízest a lilából — heherészik. Megtanítalak, hogy „úgy szeretek részeg lenni...” strófája a saját maga körülte notát. halkan, miközben karon fog.

Nézd, nekem dolgom van, ha nem haragszol mondd, mire

megérzi, hogy elszaladt vele a ló. Nem szereted, ha az utcán leszó-lítanak, pénzt kérnek tőled pá-linkára és a karodnál fogva von-szolnak a kocsmá felé. Nem ért ugyan, de nem először történi vele ilyesmi. Rájön, hogy az in-tellektuális típusú emberek közé sorolod magad, nem fogod el-küldeni a jó édes anyjához soha. Inkább hebegsz-habogsz és szép szóval igyekezel szabadulni tőle, elég feltűnő módon ahhoz, hogy mások is észre vegyék, kellemet-lenné vált ez a beszélgetés. Se-gítség már rajtam, fogja ekkor kö-nyörgőre, és összeszedi minden erejét, hogy néhány mondatba gyömöszölve sanyarú szomját, vagy levegven a lábadról, vagy futni engedjen. Nézzd, hogy reszket a kezem. Alkoholéhség. Tudod milyen nehéz rezeges-nek Jenni? Láttad, a „Bilivájer” filmet vasárnap? Mit szólsz a rendezéshez öregem? Most újra meginogsz, mert mégis valami ér-dekeset fedezel fel benne. A film neked is tetszett, ez az ember csak megnézte, ha egyszer emlí-tette. Vagyis mégsem lehet kö-zönséges alkoholista. Talán ugyan-olyan, mint a film főszereplője.

Egy szempillantás alatt megérzi a gondolataidat, számított rá, hogy az utóbb mondott szavaival megfog. Hiszen végig zongor-rázza a kéregetők összes dallamát és ez volt az utolsó. Téged pedig rádöbbsz, hogy megint átvágott, Nem léptél odébb, nem mentél el

szótlatlan. Szöveget üt a fejébe, hogy ideje volna már egyszer nyakkendő-t kötni és legalább kétnaponra kipucolni a cipődet, mert lám, eléggé lent kezdte a fickó pengetni a lélek hárfahúr-jait. Vagyis közel se nézett ki belőled annyit, mint amennyit te képzelsz magadról.

Az a krapek szenzációsan ala-kított. Tudod, nem az a nyálás részeg volt Tartotta magát ke-ményen. Nekem nem megy, fog-ja könyörgőre és már ő is tudja, hogy ennél a mondatánál vesz-tett. Amikor elkezd, hogy biz-tos nem vetted észre, mennyire sántított... trombozist kaptam a jobb lábamba... a szesz öre-gem... Már te is érzed, hogy nyertél, kezd leélni a motyó-gása miatt, mosolyogsz a dumán, hogy itt vagyok harminc évesen és hamarosan kiterít az élet. A sokadszor megismételt kérdésre: akkor nem adod a tízest?, nem is felelsz? Féligelfordulva halod, hogy azért elbűszön: no visz 144 öreg, felejtés el!

Amikor két lépéssel mögötted megint halled a hangját, amint egy férfi mellé lépve... Hé öreg! Ne haragudj hogy megszólítalak... már meg sem for-dulsz, hogy figyelmeztess; vi-gyázzon uram, ez egy részeges, csak a maga idejét lopja. Egyszerűen irigyled a másikat, mert ve-le azzal folytatja: Öreg, láttad vasárnap a „Bilivájer” filmet a tévében? Sándor L. Benedek